УДК 378.046.4

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-2.10>**С. В. Покрова**старший викладач кафедри початкової освіти
КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради

КРИТЕРІЇ, РІВНІ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTІ ОЦІНЮВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті вивчається питання розвитку оцінювальної компетентності педагогів, яка передбачає здатність здійснювати оцінювання результатів навчання учнів, здатність їх аналізувати, а також забезпечувати самооцінювання й взаємооцінювання результатів навчання молодших школярів. Об'єктом дослідження є післядипломна педагогічна освіта, перспективним напрямом якої визначено створення умов та визначення засобів розвитку в учителів початкових класів оцінювальної компетентності. Оцінювальна діяльність педагога є складною специфічною його професійною діяльністю. Високий рівень розвитку оцінювальної компетентності вчителів початкових класів – це і значущий результат цілеспрямованої роботи в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Автором проаналізовано сутність понять «компетентність», «професійна компетентність». Сформульовано визначення оцінювальної компетентності вчителя початкових класів як складної інтегративної якості особистості, що виявляється в систематичному, своєчасному, об'єктивному, дієвому, методично виваженому вимірюванні рівня результатів навчання учнів за визначеними предметними компетентностями згідно з конкретними цілями та урахуванням індивідуальних особливостей розвитку пізнавальних здібностей, мовлення, темпу роботи учня тощо зі здійсненням стимулювальної, формувальної, розвивальної, діагностувальної, виховної функцій оцінювання.

Уточнено структуру оцінювальної компетентності (єдність настановно-мотиваційного, змістово-операційного та контрольного-рефлексивного компонентів) з урахуванням трудових функцій учителя й сучасних підходів до оцінювання. Проаналізовано зміст дефініцій «критерій», «показник» та «рівень» сформованості компетентності вчителів. Визначено й обґрунтовано критерії (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний), рівні (початковий, середній, високий), показники сформованості оцінювальної компетентності вчителів початкових класів.

Теоретично обґрунтовані автором критерії та показники можуть використовуватися в практиці системи післядипломної освіти, що дозволить забезпечити поетапність процесу підготовки вчителів початкових класів до ефективної оцінювальної діяльності.

Ключові слова: компетентність, оцінювальна компетентність, критерій, показник, рівень, післядипломна освіта.

Постановка проблеми. Стратегія розвитку вітчизняної освіти висуває до вчителів сучасної школи якісно нові вимоги, які орієнтовані на результати освіти й спираються на принципи діяльнісного й компетентнісного підходів.

У зв'язку із цим в умовах модернізації освіти суттєво актуалізується проблема визначення ролі оцінювальної компетентності вчителя в структурі його професійної педагогічної діяльності. У професійному стандарті за професією «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2020) серед професійних компетентностей, які є складовими частинами трудової функції педагога «Управління освітнім процесом», визначено й оцінювально-аналітичну компетентність, що передбачає «здатність здійснювати оцінювання результатів навчання учнів; здатність аналізувати результати навчання; здатність забезпечувати самооцінювання й взаємооцінювання результатів навчання учнів» [1, с. 8]. На наш погляд, ці вміння будуть позитивно впливати на організацію освіт-

нього процесу, відповідно, їх розвиток – актуальне завдання системи освіти. Оперативно відреагувати на реформування освіти повинна й система післядипломної педагогічної освіти, перспективним напрямом якої стає створення умов та визначення засобів розвитку в педагогів оцінювальної компетентності.

Обґрунтування критеріїв сформованості оцінювальної компетентності вчителів початкових класів є одним із важливих завдань нашого дослідження. Слід зауважити, що процедура визначення критеріїв і відповідних показників є складовою експериментальної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній педагогічній науці накопичено достатній досвід розвідок з проблеми оцінювання: розвиток систем оцінки якості освіти (Л. Струченко, Н. Субето, Н. Тализіна, Л. Фрідман); питання самооцінювання, самоконтролю (А. Матюшкін, О. Онопрієнко, С. Рубінштейн); розроблення методів і технологій оцінювання (В. Аванесов, Л. Кабан,

Н. Морзе, Р. Black, D. William); розроблення сучасних підходів до підвищення кваліфікації педагогічних кадрів і розвитку інноваційної культури педагога (І. Алексашина, Н. Анісімов, С. Вершловський, В. Воронцова).

Водночас теоретичний аналіз наукових досліджень продемонстрував, що питання розвитку оцінювальної компетентності у системі післядипломної педагогічної освіти ще не було предметом окремого дослідження. Поза увагою науковців залишилися критерії розвитку оцінювальної компетентності, що дають змогу відстежити рівні її сформованості. Та все ж варто зазначити, що у системі післядипломної педагогічної освіти створено умови, які дають змогу здійснювати підготовку вчителя до такої діяльності.

Мета статті полягає у визначенні основних компонентів, критеріїв, показників і рівнів сформованості оцінювальної компетентності вчителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. У дефініції «оцінювальна компетентність» найбільше змістове навантаження має слово «компетентність», отже, воно є ключовим. У психолого-педагогічній літературі серед великої кількості наукових трактувань понять «компетентність» знаходимо такі:

1) «володіння знаннями, які дають змогу робити висновки про що-небудь, висловлювати вагому, авторитетну думку» [2, с. 315];

2) «поінформованість, обізнаність, авторитетність» [3, с. 345];

3) «стан фахівця, що характеризується наявністю певного набутого рівня знань, умінь, навичок і особистого досвіду, який дозволяє йому бути ефективним у виконанні професійної діяльності» [4].

Поняття «професійна компетентність», на наш погляд, вдало розкриває С. Куртась, визначаючи її як «інтегративну характеристику ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності, а також моральна позиція фахівця» [4].

На підставі аналізу структури професійної компетентності нами виокремлено оцінювальну компетентність вчителя початкових класів як окрему її складову. Вважатимемо, що *оцінювальна компетентність* учителя початкових класів – це складна інтегративна якість особистості, що виявляється в систематичному, своєчасному, об'єктивному, дієвому, методично виваженому вимірюванні рівня результатів навчання учнів за визначеними предметними компетентностями згідно з конкретними цілями та урахуванням індивідуальних особливостей розвитку учня із здійсненням стимулювальної, формувальної, розвивальної, діагностувальної, виховної функцій оцінювання.

Нами визначено структуру оцінювальної компетентності вчителя – це єдність настановно-мотиваційного, змістово-операційного та контроль-но-рефлексивного компонентів.

Для досягнення поставленої нами мети дослідження необхідне розв'язання ряду додаткових важливих задач, а саме:

1) визначення змісту дефініцій «критерій», «показник» та «рівень» сформованості компетентності вчителів;

2) обґрунтування критеріїв, показників та рівнів сформованості оцінювальної компетентності вчителів початкових класів.

Необхідно зауважити, що критерій у сучасній педагогіці розуміється як послідовність етапів, через які повинен пройти процес, який спрямований на якісне розв'язання поставлених задач [5]; якості, властивості та ознаки об'єкта дослідження, які дають можливість оцінити його стан і рівень функціонування й розвитку [6]; сукупність ознак, на основі яких складається оцінка умов, процесу та результату освітньої діяльності, що відповідають її цілям [7, с. 434], а отже, показники й є цими ознаками – конкретними та діагностованими характеристиками. Погодимось з думками В. Танської та Б. Райзберга, що показники – це якісні або кількісні характеристики сформованості кожної окремої якості та міра сформованості критерію [6], ознака, на підставі якої формується оцінка якості об'єкта або процесу та ознака такої оцінки [8]. Під рівнем слід розуміти ступінь прояву показника критерію.

Таким чином, критеріями розвитку оцінювальної компетентності вчителя будемо вважати такі її розпізнавальні ознаки, на основі яких оцінюється міра її сформованості [9]. Відтак відповідно до структури оцінювальної компетентності *критеріями* її сформованості є такі: *ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний*. Схиляємось до думки, що ефективність підготовки вчителів до формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів характеризується відповідним рівнем сформованості названих критеріїв. Розглянемо окремо структуру кожного критерію, використовуючи з метою оцінювання прояву показників три *рівні: початковий, середній, високий*.

Ціннісно-мотиваційний критерій вказує на рівень сформованості мотивації до інноваційної професійної діяльності, рівень сприйнятливості до нововведень, потребу у створенні педагогічних новацій як нового способу вирішення педагогічних проблем, прагнення до самовдосконалення, саморозвитку та самореалізації через інноваційну професійну діяльність.

Показниками критерію є: ціннісне ставлення до педагогічної діяльності; усвідомлення її важливості та соціальної значущості; потреба у постійному

саморозвитку та самовдосконаленні, зокрема в розвитку оцінювальної компетентності; прагнення до успіху у професійній діяльності.

Когнітивний критерій характеризує ступінь оволодіння вчителями початкової школи знаннями про норми оцінювання; методиками здійснення оцінювання на підставі особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів.

Показниками критерію є: глибина; системність; усвідомленість професійних знань як орієнтовної основи оцінювальної діяльності.

Операційно-діяльнісний критерій висвітлює здатність переносити опановані способи оцінювальної діяльності в освітній простір початкової школи, вміння використовувати способи вирішення діагностичних, пошуково-інформаційних, прогностичних, проектувальних, конструктивних, організаційно-комунікативних, аналітико-рефлексивних педагогічних завдань, аналізувати та прогнозувати траєкторію власного професійного розвитку, визнавати оцінювальні вміння як інструмент успішності педагогічної діяльності вчителя.

Показниками критерію є: широта переносу опанованих способів оцінювальної діяльності в освітній простір початкової школи; гнучкість; самостійність.

Таким чином, охарактеризовані вище критерії дають змогу визначити рівні розвиненості оцінювальних умінь учителів початкових класів.

Показниками *початкового* рівня є: відсутність мотивації до професійного розвитку та саморозвитку, негативне (агресивне) ставлення до необхідності змінюватися, домінування стереотипних підходів в освітній діяльності, відсутність інтересу до самопізнання, самооцінювання; знання про сутнісні характеристики категорій «оцінювання», «формувальне оцінювання», феномена «оцінювальна компетентність» – на рівні упізнання, аналіз конкретної ситуації – без відповідних висновків щодо педагогічної діяльності, застосування оцінювальних умінь в практиці роботи – формальне, відсутність бажання прогнозувати свій професійний розвиток.

Показниками *середнього* рівня є: переважання традиційних методів і прийомів освітньої діяльності та контролю знань; нестійкість професійної мотивації, недосконале вміння педагога обрати оптимальну форму й вид оцінювання; поверхове орієнтування в доцільності використання оцінювальних технологій. Вчитель ситуаційно аналізує власну педагогічну діяльність в оцінюванні учнів, його самооцінка щодо визначення власного рівня оцінювальної компетентності необ'єктивна (занижена або завищена). Результати навчальних досягнень учнів нестабільні.

Показниками *високого* рівня є: сформованість всіх компонентів оцінювальної компетентності: вчитель орієнтує освітній процес на формування

компетентностей через оцінювання діяльності молодших школярів; володіє системою теоретичних знань і умінь та методикою оцінювання учнів на підставі особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів; успішно застосовує прийоми особистісного самовираження та саморозвитку, засоби протистояння професійним деформаціям особистості. У педагога наявні стійкі позитивні результати навчання. Він ініціативний, мобільний, самостійний у прийнятті рішень.

Висновки і пропозиції. Отже, приходимо до висновку, що оцінювальна діяльність є технологічним компонентом педагогічної діяльності та може здійснюватися як самостійний вид діяльності й мати прикладний характер у пізнавальному процесі. А запропонована нами якісна характеристика критеріїв, показників, рівнів розвитку оцінювальної компетентності учителів початкових класів має бути реалізованою в системі післядипломної педагогічної освіти для їх підготовки до оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. Результатом такої підготовки будуть вчителі-новатори, здатні творчо застосовувати здобуті знання; самостійно відшукувати, опрацьовувати, аналізувати та використовувати інформацію; використовувати у своїй діяльності сучасний зміст, педагогічні форми і методи навчання, технології; набувати необхідних особистих якостей; змінюватися самим і прагнути постійного самовдосконалення.

Перспективу подальших наукових пошуків вбачаємо у створенні діагностичних методик для ефективного оцінювання показників професійної готовності та організації педагогічного експерименту з їх впровадження у практику післядипломної педагогічної освіти.

Список використаної літератури:

1. Професійний стандарт за професією «Вчитель початкових класів закладів загальної середньої освіти». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>.
2. Словарь иностранных слов / под ред. И.В. Лехина, С.М. Локшиной, Л.С. Шаумяна ; гл. ред. Ф.Н. Петрова. Москва : Сов. энциклопедия, 1964. 784 с.
3. Словник іншомовних слів / [за ред. О.С. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ, 1974. 776 с.
4. Куртась С.А. Формування оцінювальної компетентності майбутнього викладача у процесі магістерської підготовки : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук : 13.00.04. Чернівці, 2014. 20 с.
5. Подласый И.П. Педагогика : учеб. для студентов высших пед. учеб. заведений. Москва : ВЛАДОС, 1996. 432 с.

6. Танська В.В. Підготовка майбутнього вчителя біології до екологічної освіти старшокласників : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Житомир, 2006. 272 с.
7. Енциклопедія освіти / Акад.пед.наук України; головний редактор В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
8. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / под ред. Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. Москва : ИНФРА-М., 1999. 479 с.
9. Дидактична модель професійної діяльності майбутнього фахівця в умовах інноваційного освітнього простору (концептуальний підхід) (I частина): монографія за загальною редакцією професора кафедри педагогіки О.С. Березюк / за ред. О.С. Березюк. Житомир : Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2013. 200 с.

Pokrova S. The criterias, levels and indicators of the formation of valuation competence of primary class teachers

The article examines the development of assessment competence of teachers, which involves the ability to assess the learning outcomes of students, the ability to analyze them, as well as to ensure self-evaluation and mutual evaluation of learning outcomes of primary school children. The object of the research is postgraduate pedagogical education, the perspective direction of which is the creation of conditions and determination of means of development for primary school teachers of assessment competence. Assessing activity of a teacher is a complex specific professional activity. The high level of development of assessment competence of primary school teachers is a significant result of purposeful work in the conditions of postgraduate pedagogical education.

The author analyzes the essence of the concepts competence, professional competence. The definition of assessment competence of primary school teachers as a complex integrative quality of personality, which is manifested in a systematic, timely, objective, effective, methodically balanced measurement of the level of learning outcomes for certain subject competencies according to specific goals and taking into account individual features of cognitive development, speech, the tempo of student's work, etc. with the implementation of stimulating, formative, developmental, diagnostic, educational functions of assessment.

The structure of assessment competence (unity of instructional and motivational, semantic and operational and control and reflexive components) is specified taking into account the labour functions of the teacher and modern approaches to assessment. The content of the definitions criterion, indicator and level of teachers' competence formation is analyzed. Criteria (value and motivational, cognitive, operational and activity), levels (initial, average, high), indicators of formation of assessing competence of primary school teachers are defined and substantiated.

Theoretically substantiated by the author criterias and indicators can be used in the practice of postgraduate education, which will ensure the gradual process of preparation of primary school teachers for effective assessment.

Key words: competence, assessment competence, criterion, indicator, level, postgraduate education.